

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ (ПІДСУДНОСТІ) СПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE DETERMINATION OF TERRITORIAL JURISDICTION (JUSTICE) OF CASES DURING THE STATE OF MARTIAL

Устінова-Бойченко Г.М., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри цивільного та господарського права

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Скрябін О.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного та господарського права

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню особливостей та специфіки визначення територіальної юрисдикції (підсудності) в умовах воєнного стану в Україні. Повномасштабна агресія російської армії призвела до тимчасової окупації окремих українських територій та населених пунктів, ведення активних бойових дій на певних територіях, внаслідок чого виникла неможливість функціонування органів державної влади. Були введені додаткові нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів судової влади, тому що суди, органи та установи в сфері правосуддя не функціонують на окупованих територіях та в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії.

Для визначення територіальної юрисдикції слід використати статті 26–30 Цивільного процесуального кодексу України, щоб визначити суд, який розгляне позов, заяву або скаргу. Якщо відповідний суд не функціонує внаслідок розпорядження Голови Верховного Суду, то позов, скаргу або заяву необхідно подати в інший суд, який визначений у цьому розпорядженні.

Зміна підсудності справ відбувається рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Зміна підсудності справ може відбуватися у випадку, коли розгляд справи був незаконним судом, а судовий орган знаходиться на тимчасово окупованій території. Передача матеріалів справи може відбуватися у паперовій та електронній формі.

Відновлення територіальної юрисдикції судових справ може відбуватися після їх звільнення від окупантів. Відновлення підсудності відбувається відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду, а інформація про зміни та відновлення територіальної юрисдикції розміщується на офіційному сайті Верховного Суду. Тобто судова система в Україні успішно функціонує та здійснює правосуддя, не дивлячись на повномасштабну війну та припинення діяльності окремих судів, органів та установ в сфері судової влади.

Ключові слова: підсудність, суд, судова влада, воєнний стан, провадження.

The article is devoted to the study of the peculiarities and specifics of determining territorial jurisdiction (jurisdiction) in the conditions of martial law in Ukraine. The full-scale aggression of the Russian army led to the temporary occupation of certain Ukrainian territories and settlements, the conduct of active hostilities in certain territories, as a result of which the functioning of state authorities was impossible. Additional legal acts regulating the activities of judicial authorities were introduced, because courts, bodies and institutions in the sphere of justice do not function in the occupied territories and in settlements where active hostilities are taking place.

To determine the territorial jurisdiction, articles 26–30 of the Civil Procedure Code of Ukraine should be used to determine the court that will consider the claim, statement or complaint. If the relevant court is not functioning as a result of the order of the President of the Supreme Court, then the lawsuit, complaint or application must be submitted to another court, which is specified in this order.

A change in the jurisdiction of cases takes place by a decision of the High Council of Justice, which is adopted at the request of the Chairman of the Supreme Court, by transferring it to the court that is territorially closest to the court that cannot administer justice, or to another designated court. In the event that the High Council of Justice is unable to exercise such authority, it is exercised by order of the Chairman of the Supreme Court. A change in the jurisdiction of cases can occur in the event that the case was not completed by the court, and the judicial body is located in the temporarily occupied territory. Case materials can be transferred in paper or electronic form.

Restoration of territorial jurisdiction of court cases may occur after their release from the occupiers. The restoration of jurisdiction takes place in accordance with the order of the Chairman of the Supreme Court, and information about changes and restoration of territorial jurisdiction is posted on the official website of the Supreme Court. That is, the judicial system in Ukraine functions successfully and administers justice, despite the full-scale war and the suspension of the activities of individual courts, bodies and institutions in the field of judicial power.

Key words: jurisdiction, court, judicial power, martial law, proceedings.

Постановка проблеми. Вторгнення російської армію на територію України призвело до введення воєнного стану Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, який затверджено Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. В умовах воєнного стану кожен громадянин має право на судовий захист, так як Конституція України (положення ч. 2 ст. 64) містить заборону про обмеження цього конституційного права під час дії режиму воєнного стану.

Дія судів, органів та установ в сфері правосуддя відбувається відповідно до законів та Конституції України, відповідно до ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Цей закон містить положення про те, що під час дії режиму воєнного стану повноваження судів, органів та установ не можуть обмежуватись [1].

Повномасштабна війна РФ проти України призвела до тимчасової окупації окремих українських територій

та населених пунктів, окрім цього на деяких територіях ведуться активні бойові дії. Така ситуація стала причиною неможливості функціонувати державним органам влади на таких територіях. Суди, органи та установи в сфері правосуддя не функціонують на окупованих територіях та в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії. Тому були введені додаткові нормативно-правові акти, які спрямовані на регулювання діяльності органів судової влади з метою забезпечення конституційних прав громадян України щодо можливості отримати судовий захист в умовах воєнного стану.

Стан досліджень. Теорія судової влади та судоустрій виступає об'єктом багатьох вітчизняних науковців, зокрема П.М. Каркач, І.Є. Марочкіна, Л.М. Москвич, А.А. Стрижак тощо. Проблематика визначення територіальної юрисдикції висвітлювалась у роботах С.С. Бичкова, Є.В. Васьковського, А.П. Задорожної, Г.В. Чурпінти та ін.

При цьому деякі аспекти досліджуваного питання є недостатньо вивченими, зокрема особливості та специфіка визначення підсудності під час воєнного стану, на тимчасово окупованих територіях та у місцях введення активних бойових дій.

Мета. Метою наукової статті є дослідження особливостей визначення територіальної юрисдикції (підсудності) справ під час воєнного стану, введеного в Україні після повномасштабного вторгнення російської армії на українську територію.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає загальні принципи діяльності органів судової влади під час дії режиму воєнного стану. Одна із основних проблем, що виникла внаслідок вторгнення російської армії – неможливість громадян звернутися в судові органи в населених пунктах, де ведуться активні бойові дії або на тих, які тимчасово окуповані.

Цей же закон встановлює, що «правосуддя в умовах воєнного стану здійснюється виключно судами» [1]. У разі «неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів» [2].

Підсудність (територіальна юрисдикція) – це «повноваження місцевого суду щодо здійснення правосуддя у цивільних справах на певній території. Визначити підсудність справи суду означає встановити, який конкретно місцевий суд має розглядати цивільну справу по суті як суд першої інстанції. Під підсудністю (територіальною юрисдикцією) розуміють не лише повноваження місцевого суду, визначені процесуальним законом щодо здійснення правосуддя у цивільних справах на певній території, а й безпосередньо склад суду» [3, с. 266, 268].

Аналізуючи українське законодавство, Д.М. Моїсеєнко зазначає: «Законом України № 2112-IX від 03.03.2022 Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України Про судоустрій і статус суддів щодо визначення територіальної підсудності судових справ», було визначено інший порядок зміни підсудності судових справ. Зокрема, в редакції цього закону, ст. 147 Закону України Про судоустрій і статус суддів передбачає можливість зміни підсудності справ рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду» [4].

Верховний суд України видав низку розпоряджень та наказів, відповідно до яких змінювалась територіальна юрисдикція (підсудність) судових справ в судах Запорізькій, Донецькій, Київській, Луганській, Херсонській, Харківській, Житомирській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській областей в умовах воєнного стану.

Також слід відзначити, що на початку березня 2022 р. Рада судів України оприлюднила рекомендації щодо роботи судових органів в умовах воєнного стану. Серед рекомендацій щодо діяльності судів в умовах воєнного стану можна виділити:

– «по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду;

– зважати на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через заціпення до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних

формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

– справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження» [5].

Це означає, що в сучасних умовах актуальними є «питання відкладення розгляду справи, зупинення провадження по справі, дистанційної участі осіб у судовому розгляді, повідомлення учасників про час та місце розгляду справи, поновлення/подовження строків» [4, с. 368].

Зміна підсудності справ може відбуватися у випадку, коли розгляд справи був незакінчений судом, а судовий орган знаходиться на тимчасово окупованій території. Такі справи «передаються іншим судам відповідно до встановленої законом підсудності, з урахуванням положень частини сьомої статті 147 Закону України Про судоустрій і статус суддів, протягом двадцяти робочих днів з дня встановлення такої підсудності або в інший розумний строк» [6].

Відновлення територіальної юрисдикції судових справ може відбуватися після їх звільнення від окупантів. Відновлення підсудності відбувається відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду, а інформація про зміни та відновлення територіальної юрисдикції розміщується на офіційному сайті Верховного Суду.

Тому, щоб визначити територіальну юрисдикцію, слід використати статті 26–30 Цивільного процесуального кодексу України для визначення суду, який розгляне позов, заяву або скаргу. Якщо відповідний суд не функціонує внаслідок розпорядження Голови Верховного Суду, то позов, скаргу або заяву необхідно подати в інший суд, який визначений у цьому розпорядженні.

Відповідно до цього, І.В. Андронов відмічає: «судовий розгляд справ, переданих до іншого суду у зв'язку з тимчасовим припиненням роботи суду, що знаходиться на тимчасово окупованій території чи території, на якій проходять активні бойові дії, повинен бути завершений судом, до якого їх було передано. У контексті вищезазначеного виникають два проблемних питання: 1) чи потрібно розпочинати розгляд переданих за зміненою підсудністю справ спочатку? 2) чи підлягає передана до іншого суду справа поверненню у разі, якщо роботу суду було відновлено до завершення її розгляду?» [7].

Вчений зазначає, що відповіді на ці питання можна в залежності від зміни складу суду у справі. Якщо справа була передана в інший суд та іншому судді, то справа повинна розглядатися заново – від моменту відкриття провадження у справі, для дотримання принципу безпосередності судового розгляду. У разі, якщо до іншого суду був переведений суддя разом зі справами, то цей суддя має право продовжувати розгляд справи, не починаючи весь процес заново, з того моменту, на якому знаходився розгляд до зміни підсудності.

Якщо внаслідок військових дій а тимчасової окупації території «було втрачено судові справи, провадження у яких було завершено, то відновлення такого судового провадження можливе як за зміненою підсудністю, так і після відновлення підсудності у суді, в якому розглядалася дана справа, на підставі усіх наявних матеріалів. У першу чергу – на підставі даних Єдиного державного реєстру судових рішень. Якщо ж було втрачено матеріали ще не завершеного судового провадження, то єдиний вихід – пред'явлення нового позову: або до суду за зміненою підсудністю, або вже після відновлення роботи суду в звичайному порядку» [7].

Передача матеріалів справи може відбуватися у паперовій та електронній формі. Це зумовлено тим, що «на практиці може мати місце ситуація, коли матеріали відповідної справи (в паперовому варіанті) не можуть бути передані з об'єктивних причин (суд, який припинив роботу, знахо-

диться на тимчасово окупованій території, або матеріали справи були знищені чи втрачені при передачі)» [8].

Тобто введення режиму воєнного стану на території України внаслідок повномасштабної російської агресії «наявність нерозглянутої по суті справи в провадженні суду, що тимчасово припинив роботу та не здійснює правосуддя, не позбавляє позивача звернутись з тотожним позовом до суду за зміненою підсудністю на підставі розпорядження Верховного Суду» [9].

Висновки. Таким чином, аналізуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що припинення роботи суду та його відновлення відбувається розпорядженням Голови

Верховного Суду. В разі, якщо суд припиняє функціонування, то необхідно визначити інший суд, відповідно до такого розпорядження.

Передача матеріалів справи в інший суд може здійснюватись в електронному або паперовому форматі. В разі втрати судової справи через активні бойові дії або тимчасову окупацію, то відновлення судового провадження може відбутись за допомогою подачі нового позову, скарги або заяви.

Це свідчить про те, що судова система в Україні успішно функціонує та здійснює правосуддя, не дивлячись на повномасштабну війну та припинення діяльності окремих судів, органів та установ в сфері судової влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Науково-практичний аналіз цивільної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій в світлі прийняття нового цивільного процесуального кодексу. С. 13–16.
3. 83. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1352 с.
4. Моїсеєнко Д.М. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. Вип. 71. С. 366–369. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.62>
5. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт Ради суддів України*. 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 26. Ст. 892.
7. Андронов В.І. Підсудність цивільних справ в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022. Вип. 1 (42). С. 27–32. [https://doi.org/10.32837/ruuv.v1i1\(22\).986](https://doi.org/10.32837/ruuv.v1i1(22).986)
8. Короєд С.О. Зміна територіальної підсудності цивільних справ внаслідок припинення роботи суду у зв'язку із воєнним станом та на тимчасово окупованих територіях. *Юридичний бюлетень*, 2022. Вип. 24. С. 41–47. URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.05>
9. Полюк Ю.І. Зміна територіальної юрисдикції (підсудності) під час дії воєнного стану в Україні: огляд судової практики. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22964/pdf?sequence=1&isAllowed=y>